כיתות ז'-ח' | תנ"ך | שיעור 3 מתוך 4 | 45 דק' | שמואל א פרק ב, יב-לו

חמ"ד · נכתב לבקשת מורה לכיתה ז'. בתכנית החמ"ד (בנוסח תשפ"ד) ספר שמואל א משויך לכיתה ח', והיחידה מתאימה גם לה. לימוד עם רש"י ורד"ק ודברי חז"ל, ודגש על אמונה ותפילה. גרסה נפרדת לממלכתי: יחידה 5.

בני עלי ושמואל: קדושה ואחריות

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יתארו את חטאי בני עלי ויסבירו בעזרת רד"ק מה פירוש "לא ידעו את ה'"
- התלמידים יזהו את הניגוד בין בני עלי לבין שמואל
- התלמידים ידונו, בעזרת רש"י, באחריות של עלי כאב וככהן גדול

📖 הסבר למורה

"ובני עלי בני בליעל לא ידעו את ה'" (ב, יב). הם לקחו בכוח מבשר הזבחים, עוד לפני שהקטירו את החלב לה' (ב, יג-טז), ולכן "ותהי חטאת הנערים גדולה מאד את פני ה' כי נאצו האנשים את מנחת ה'" (ב, יז).

לעומתם: "ושמואל משרת את פני ה' נער חגור אפוד בד" (ב, יח), "והנער שמואל הלך וגדל וטוב גם עם ה' וגם עם אנשים" (ב, כו). עלי מוכיח את בניו, "ולא ישמעו לקול אביהם" (ב, כה). איש האלוהים אומר לעלי "ותכבד את בניך ממני" (ב, כט), ומבשר "והקימתי לי כהן נאמן כאשר בלבבי ובנפשי יעשה" (ב, לה).

רעיון האמונה בשיעור: קדושת המקדש ועבודת ה' מחייבות את המשרתים בה. מי שעומד בתפקיד ציבורי ורוחני אחראי לכבוד שמים, וגם מי שיכול למנוע חטא ואינו מונע אחראי לו.

📚 מן הפרשנים

- **רד"ק על ב, יב:** "לא היו יודעים דרך ה' שהיו עושים מעשה רשע בכהונתם"
  הרד"ק: "לא ידעו את ה'" אין פירושו שלא הכירו את ה', אלא שלא הלכו בדרכו בעבודתם ככוהנים. למקור
- **רש"י על ב, יז:** "לְשׁוֹן בִּזָּיוֹן"
  רש"י: "נאצו" פירושו ביזו. בגלל מעשי בני עלי, העם התחיל לזלזל בקרבנות. למקור
- **רש"י על ג, יג:** "לֹא הִכְהָה פְּנֵיהֶם לְהַעֲבִירָם מִגְּדֻלָּתָן"
  רש"י על הנבואה לשמואל (ג, יג): עלי נענש כי לא הסיר את בניו מתפקידם. למקור

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דק')

1. פתיחה (5 דק'): שואלים: מה פירוש "חילול השם" ו"קידוש השם"? מביאים דוגמאות.
2. קריאה (10 דק'): קוראים את ב, יב-יז ומתארים מה עשו בני עלי. לומדים את הרד"ק על "לא ידעו את ה'" ואת רש"י על "נאצו".

3. עבודה בזוגות (10 דק'): טבלת ניגודים: בני עלי מול שמואל, עם פסוקים מב, יב-כו.
4. לימוד (10 דק'): קוראים את ב, כב-כה ו-ב, כט, ואת רש"י על ג, יג. דנים: מה עשה עלי, ומה היה עליו לעשות?
5. סיכום (10 דק'): שאלות בשלוש רמות; כל תלמיד כותב משפט על אחריות לכבוד שמים.

❓ שאלות לדיון בשלוש רמות

הבנה

- מה עשו בני עלי בזבחים?
- איך מתואר שמואל באותו פרק?
- מה אמר איש האלוהים לעלי?

פרשנות

- לפי הרד"ק, מה פירוש "לא ידעו את ה'"?
- לפי רש"י על ג, יג, על מה נענש עלי? איך זה מתקשר ל"ותכבד את בניך ממני"?

הערכה ועמדה

- מה האחריות של מי שמשרת את הציבור בתפקיד רוחני? למה החטא שלו חמור יותר?
- מתי חובה עלינו לעצור מישהו קרוב שעושה עוול, גם אם קשה לנו?

🔍 כתוב / מפרשים

בכל שורה קוראים קודם את הטור הימני: מה כתוב בפסוק, מילה במילה. רק אחר כך עוברים לטור השמאלי: מה אפשר להסיק, ומי מציע את הפירוש. כך התלמידים לומדים להבחין בין הכתוב לבין הפרשנות.

📜 כתוב (מה הפסוק אומר במפורש)	🔍 מפרשים (מה אפשר להסיק, ומי אומר זאת)
(ב, יב) „לֹא יָדְעוּ אֶת-יְהוָה“ בני עלי "לא ידעו את ה'".	**רד"ק:** אין הכוונה שלא הכירו את ה', אלא שלא הלכו בדרכו בעבודתם ככוהנים.
(ב, יז) „כִּי נִאֲצוּ הָאֲנָשִׁים, אֵת מִנְחַת יְהוָה“ האנשים "נאצו" את מנחת ה'.	**רש"י:** "נאצו" לשון ביזיון. בגלל מעשי בני עלי העם התחיל לזלזל בקרבנות.
(ב, כט) „וַתְּכַבֵּד אֶת-בָּנֶיךָ, מִמֶּנִּי“ איש האלוהים מאשים את עלי.	**רש"י על ג, יג:** עלי נענש כי לא הסיר את בניו מגדולתם. מכאן: מי שיכול למנוע חטא ואינו מונע, אחראי לו.

לתלמידים: הוסיפו שורה משלכם: בחרו פסוק מהשיעור, כתבו בטור אחד מה כתוב בו, ובטור השני מה אתם מסיקים ממנו.

⚖️ טבלת השוואה: בני עלי ושמואל

טבלת השוואה למורה (מלאה). בכיתה משרטטים אותה ריקה על הלוח, נותנים לקבוצות את שלושת הקריטריונים, והן ממלאות כל תא עם הפניה לפסוק. רק אחרי שכל התאים מלאים בהוכחות עוברים לשאלות.

קריטריון	בני עלי (והוכחה מהכתוב)	שמואל (והוכחה מהכתוב)
היחס לקודש	**(ב, יז)** „כִּי נִאֲצוּ הָאֲנָשִׁים, אֵת מִנְחַת יְהוָה“ (ולפי רש"י: לשון ביזיון)	**(ב, יח)** „וּשְׁמוּאֵל, מְשָׁרֵת אֶת-פְּנֵי יְהוָה: נַעַר, חָגוּר אֵפוֹד בָּד“
היחס לאנשים שבאים להקריב	**(ב, יג-טז)** הנער שלהם לוקח בשר בכוח, עוד לפני שהקטירו את החלב: **(ב, טז)** „וְאִם-לֹא, לָקַחְתִּי בְחָזְקָה“	**(ב, כו)** „וְהַנַּעַר שְׁמוּאֵל, הָלַךְ וְגָדֵל, וְטוֹב: גַּם, עִם-יְהוָה, וְגַם, עִם-אֲנָשִׁים“
הקשבה	**(ב, כה)** „וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקוֹל אֲבִיהֶם“	**(ג, י)** „דַּבֵּר, כִּי שֹׁמֵעַ עַבְדֶּךָ“

שאלות על הטבלה

1. (ב, יז; ב, יח) שני הפסוקים משתמשים בביטוי "את פני ה'". מה ההבדל בין "חטאת... את פני ה'" לבין "משרת את פני ה'"?
2. (ב, כה; ג, י) בני עלי לא שמעו לאביהם, ושמואל אומר "כי שמע עבדך". מה מלמדת ההשוואה על הקשבה כחלק מעבודת ה'?
3. הוסיפו קריטריון רביעי משלכם ומלאו אותו עם פסוק לכל צד.

💡 הערות למורה

בפסוק ב, כב מוזכר חטא נוסף של בני עלי; רש"י מביא שם גם את דרשת חז"ל שמפרשת את הפסוק אחרת. בכיתה אפשר להסתפק בקביעה שהפסוק מוסיף חטא, בלי פירוט. דברי רש"י על ג, יג שייכים לנבואה בפרק ג; כאן הם מובאים כדי להשלים את התמונה על עלי.

📝 בדף העבודה

בני עלי ושמואל: קדושה ואחריות: 8 תרגילים, ומחוון מלא בעמוד השני.

מקורות

- שמואל א פרק ב (מכון ממרא)
- רד"ק על שמואל א פרק ב (ספריא)
- רש"י על שמואל א פרק ג (ספריא)

מחוון: בני עלי ושמואל: קדושה ואחריות

1. שלא הלכו בדרך ה' ועשו מעשי רשע בכהונתם.
2. ביזו את הקרבנות, והעם התחיל לזלזל במנחת ה'.
3. ג. לקח בכוח.
4. הוא משרת את פני ה', חגור אפוד בד. הוא עובד את ה' בנאמנות, והם מבזים את העבודה.
5. מתנהג בדרך ישרה כלפי ה' וכלפי בני האדם.
6. שהוא מכבד את בניו יותר מה'.
7. להסיר את בניו מתפקידם בכהונה ("להעבירם מגדולתן").
8. תשובה מנומקת שמזכירה אחריות לכבוד שמים, תוכחה שאינה מספיקה, וחובה לעצור עוול.